

NOTÍCIES SOBRE ALGUNES PECES D'ORFEBRERIA PER A LA CATEDRAL DE TORTOSA EN EL SEGLE XV

FERRAN OLUCHA MONTINS¹

Societat Castellonenca de Cultura. Museu BB.AA. de Castelló

Abstract: The aim of this article is to provide new information about the manufacturing of several pieces for the Cathedral of Tortosa in the 15th century. These pieces, which were not well known at that time, help to provide information about the activities carried out in Tortosa and about the main goldsmiths: Martí Escrivà, Pere Portell and the brothers Bartomeu Blanch and Nicolau Blanch.

Key words: Tortosa / silverwork / Martí Escrivà / Pere Portell / Blanch brothers.

Resumen: El objetivo de este artículo es dar a conocer diversas noticias referentes a la realización de diferentes piezas para la catedral de Tortosa en el siglo XV, poco conocidas o desconocidas hasta este momento, que vienen a completar la información que hasta ahora teníamos de estas actividades en la ciudad catalana y de los orfebres protagonistas; Martí Escrivà, Pere Portell y los hermanos Bartomeu y Nicolau Blanch.

Palabras clave: Tortosa / orfebrería / Martí Escrivà / Pere Portell / hermanos Blanch.

La relació d'amistat i estima que des de l'any 1979 mantingué amb el Dr. Fernando Benito Doménech, professor que estigué meu durant els anys d'estudi a la Universitat, i després mestre en molts aspectes de la meua formació, però sobretot amic cordial i sincer, anima la present participació en l'homenatge que la Universitat de València li ret, donant a conèixer diverses notícies referents a la realització de diferents peces per a la catedral de Tortosa en el segle XV, poc conegudes o desconegudes fins a la data, que venen a completar la informació que fins ara teníem d'estes activitats en la ciutat catalana i dels orfebres protagonistes.²

La notícia més antiga que aportem és de 1409 i es tracta d'una procura perquè l'argenter morellà Martí Escrivà adobe els dos bordons que havia fabricat per a la catedral.³

Ja Victoria Almuni havia fet esment de la participació d'un orfebre morellà anomenat Martí, en les tasques de fabricar dos bordons d'argent per a la catedral en 1409.⁴ Ara, però, podem assabentar-nos que es tracta de l'argenter Martí Escrivà. (doc 1395-1421), fill del notari Nicolau Escrivà, i amb un germà també notari, anomenat Nicolau.

Documentat a Morella des de 1395 quan apareix el seu nom entre els veïns que signen una treva, coneixem també va mantenir relacions d'amistat amb els pintors Francesc i Jaume Sarreal,⁵ arribant a nomenar a aquest darrer, i en morir sa mare, com a àrbitre en la partició dels bens maternals el 21 de Maig de 1414.⁶

Les referències biogràfiques que tenim de Martí també ens informen de la seua activitat com a ar-

¹ Fecha de recepción: 11-6-2012 / Fecha de aceptación: 20-7-2012

² Les referències documentals procedeixen dels anomenats "papers de mossèn Betí", manuscrits i notes recopilades per Manuel Betí Bonfill (1864-1926) i conservades en la *Societat Castellonenca de Cultura*. Cal advertir que no es tracta de transcripcions completes dels documents, sinó, en la seua majoria, de simples registres, resums o notes. En l'apèndix documental es transcriuen tal i com figuren en dits "papers".

³ Apèndix documental número 1.

⁴ ALMUNI BALADA, V. *La catedral de Tortosa als segles del gòtic*. Fundació Noguera. Barcelona. 2007. Vol I, p. 176.

⁵ SANCHEZ GOZALBO, A. *Pintores de Morella*. Sociedad Castellonense de Cultura. Castellón de la Plana. 1943, p. 45, nota 3. i p. 49, nota 8.

⁶ Cfr MILIAN BOIX, M. "El punzón de orfebrería de Morella (1320-1910)" en *Miscelánea de estudios dedicados a la memoria de Martínez Ferrando, Archivero*. Separata. Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos. Madrid. 1968. pp. 351-399, en concret p. 350 i p. 360.

gener, així, sabem que el 5 de setembre de 1413 rebia de mans de Pasqual Vilarroja, de la Torre d'Emborsora, 9 unces i mitja i mig quart de plata per a treballar una tassa, a l'any següent, el 8 de gener de 1414 li adobava a Guiamó Torres, de Cantavella, dues tasses de plata i al dia següent entregava a Antoni Morató altra tassa de plata ja recomposta.⁷

Al·lusius a Bartomeu i Nicolau Blanch, germans pertanyents a una nissaga d'argenteres que, procedents de Lleida, estigué activa a Tortosa entre 1409 i 1465, i dels que sabem que Nicolau treballà una creu per al rector de Corbera en l'any 1424, una altra creu per a l'església d'Arnes en 1443 i adobà la relíquia de la Cinta de Santa Maria en 1446, mentre Bartomeu treballà amb Gabriel Jaquers una creu per a l'església de Sant Jaume de Tortosa entre 1439 i 1441, adquirint-li el municipi en 1440, mitja unça d'oricrom i un cristall de roïna qualitat,⁸ són dos les referències que aportem.

La primera notícia, que data del 30 de desembre de 1434, tracta del contracte que signen ambdós germans amb els procuradors de la sotstresoreria de la seu, Pere de Garret i Guillem Alcanyic per fer uns bordons valorats en 10 marcs.⁹

La Dra. Almuni ja havia fet menció d'aquesta notícia,¹⁰ com també Jacobo Vidal¹¹ qui assenyalava la possible identificació d'aquests bordons amb dos conservats al tresor de la seu de Tortosa. Ara, amb les indicacions que apareixen en el document podem as-sabentar-nos que estaven realitzats, "... segons la mostra..." que els germans Blanch havien donat, portant "*les espigues totes daurades finament e les astes una cara part altra picades ab fulles daurades*".

Major interès té l'altra notícia datada el 3 de febrer de 1427 i segons la qual coneixem l'autoria de Nicolau i Bartomeu Blanch en la realització

d'un bust d'argent a partir de les deixes testamen-taries de mossèn Pere Cellers.¹²

Es tracta d'un "*test d'argent*" amb la representa-ció "*de Déu lo pare e quatre evangelistes en la una part*" envoltat d'un "*cercle nuvolats ab al-guns serafins que isquen dels nuvolats*" i a l'altra part "*lo Jesús e Maria e Joan*".

És a dir, una testa o cap de Déu, que tant a l'an-vers com al revers portaria escenificat tot el que es descriu, i que figura ressenyat en l'inventari de 1602 com un "*test blanch sobredaurat ab los bul-tos de Déu lo Pare ab los Quatre evangelistas, lo qual serveix per a sis cantors solemnes, los quals dona mossèn Pere Cellers, prevere*".¹³

L'última de les referències que aportem al·ludeix a l'argenter de València Pere Portell¹⁴ qui el 30 d'agost de 1435 signava àpoca per a la fabricació d'un pal·li i tres calzes daurats amb les respectives patenes.¹⁵ El 12 d'octubre d'eixe mateix any confessava tindre en comanda "*8 marches de argent manco 1 onza y 3/4 per a fer tres calices ab patenes daurats, dins y fora, que promet fer de aci al mes de gener pròxim*". Els tres calzes pesaren VIII marcs VI unces.¹⁶

Apèndix documental

1

1409. Desembre 10. Tortosa.

Procura per a que l'orfebre Martí Escrivà adobe el dos bordons que havia treballat.

Arxiu Capitular de Tortosa. Protocol de Jaume Caza-dor.

Noverint universi. Quod ego Dominicus de Sancta Pace presbiter comensales ecclesie dertusensis procu-

⁷ OLUCHA MONTINS, F. "Noves dades sobre argenteres i brodadors a Morella (segles XIV-XVII)", *Actes de la XL Assemblea intercomarcal d'Estudiosos*, I, Morella. 2000, pp. 405-412.

⁸ VIDAL FRANQUET, J. "Contribució a l'estudi de l'argenteria medieval de la ciutat de Tortosa. Els argenteres al servei del municipi", *Matèria. Revista d'art*, Barcelona. núm. 4, 2004, pp. 95-118 i també del mateix autor "Un cens dels argenteres del consell de Tortosa (s. XIV-XV)." *Recerca*, Tortosa. n° 11, 2007, pp. 203-308.

⁹ Apèndix documental número 3.

¹⁰ ALMUNI, *op. cit.*, 2007, p. 176, nota 104. Tanmateix, però, dóna la data de 30 de desembre de 1433.

¹¹ VIDAL FRANQUET, *op. cit.*, 2007, p. 300, nota 31.

¹² Apèndix documental número 2.

¹³ Vegeu MUÑOZ SEBASTIÀ, H. "El tresor de la Catedral de Tortosa a l'època del renaixement: l'inventari de la sagristia de l'any 1602". *Boletín Sociedad Castellonense de Cultura*. Tom LXXXVI, 2011, pp. 277-316, en concret p. 293.

¹⁴ Cfr. SANCHIS SIVERA, J. *La catedral de València*. València. 1909, p. 549 i DALMASES I BALANÀ, N. *Orfebreria Catalana Medieval: 1300-1500 (Aproximació a l'estudi)*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1992, vol 2, p. 123.

¹⁵ ALMUNI, *op. cit.*, 2007, p. 176, nota 105.

¹⁶ Arxiu Capitular de Tortosa. Protocol de Pere de Camps 1428-36. Tortosa 12 octubre 1435.

rador et administrator una et insolidum cum honorabilis Berengario Ulivelles preceptor ecclesie iam dicte subthesaurarie eiusdem ecclesie cum publico procurationis yconomatus et sindicatus instrumento constituti per notarium suscriptum recepto XX die mensis Junii anno presenti et subscripto habens in eodem plenum posse subscripta et plura alia faciendi susbtuto procuradores syndicos et yconomos meos et verius dicte subthesaurarie et capituli ac ecclesie antedecte vos honorabiles viros dominos Nicholaum Alemany in decretis baccalaureum Rectorem ecclesie de Catino, Petrum Çaireal presbiterum ville Morelle ac Andream Exemeno subdiachonum ecclesie dertusens predicte absentes tanquam presentes omnes insimul et quemlibet vestrum in solidum ita quod occupantis condicio pocior non occupandis. Sed quod per unum vestrum inceptum fuerint per alium prosequi valeat ac finiri. Videlicet ad petendum recipiendum et recuperandum nominibus nostris et dictarum subthesaurarie et ecclesie a Martino Scrivani argentario ville predicte Morelle illos duos Bordonos argenteos de quibus nobis dictis nonumbus convenit ad oppus et ornamentum ecclesie antedecte cunctis modis conditionibus atque precio inter ipsum, et dictum dominum precentorem ac me inhitis concessis ac concordatis facere et fabricare. Et pro dictis bordonis ab eo petendis habendis et recipiendis ipsum in iudicium tam ecclesiasticum quam seculare seu alidu quodcumque trahendum ducendum et conveniendum et in eodem iudicio ipsum compellendum et compelli faciendum ac requirendum quatenus predictos duos bordonos compleat faciat et perficiat et eos nobis dicto nomine tradat sic et prout est inter dictum dominum precentorem et me dictis nominibus ex una et ipsum ex alia partibus inhitum atque etiam concordatum eumdemque Martinum pro premissis in iudicio prosequendum usque ad diffinitivam sententiam inclusive a qua appellari non liceat Et de dicti bordonis cum eos acceperitis apocham recognitionem ac confessionem debitam faciendum et firmandum protestandum quoque et requirendum tam verbo quam scriptis Et deum omnia alia et singula faciendum que merita premissorum postulant et requirunt Et ego dicto nomine super hiis facere posse personaliter constitutus Promittens eodem nomine in posse notari infrascripti ut publice persone hoc a me nomine antedicho legitime stipulantis et recipientis nomine eorum et omnium idarum quorum interest val in futurum poterit interesse in dicto nomine semper habere ratum gratum et firmum quicquid inde in et super premissis per vos vel vestrum alterum actum fuerit sive gestum. Et nullo tempore revocare sub honorum et iurium dicte subthesaurarie omnium ypotheca seu obligacione, Actum est hoc dertuse decime die decembris anno a nativitate domini M^o CCCC^o Nono Sig+num domini Santapeu predicti. Qui hoc dicto nomine laudo, concedo et firmo.

Testes huius rei sunt discreti Guillerms Slovia presbiter et Guillerms Bicholomin clericus diócesis dertusensis.

2

1427. Febrer 3. Tortosa.

Bartomeu i Nicolau Blanc concerten fer un test d'argent amb la imatge de Déu lo pare.

Arxiu Capitular de Tortosa. Protocol de Guillem Vidal.

Capítols per rahó del testament d'en Pere Cellers quondam.

En nom de Déu sia e de la Verge Maria de aquest quapítols per nosaltres fets Bertomeu Blanc i Nicholau Blanc per fer aquesta obra que demanen lo onorable quapítol de la seu de Tortosa quontengut deus és escrit.

Primo que los onorables senyós nos donen an Bertomeu Blanc y Nicholau Blanch a fer un test de argent en lo qual demanen Déu lo pare e quatre avangelistes en la una part on esta lo Déu lo pare i en torn del cercle nuvolats ab alguns serafins que isquen dels nuvolats.

Ítem més demanen en l'altra part lo Jesús e Maria e Joan e que asò sie ben aquabat a gisa de les obres que fan fer aquesta obra d'en levadura o embotits.

Ítem que los mestres sien tenguts de fer aquesta obra bona e bela e d'argent marquat bo e fi a quonogada del marquador qui marque l'argent en Tortosa.

Ítem més que les images sien aquabades segons la mostra e miles si fer se pot, e asò sie a coneguda de aquels qui fan fer la obra, Si no que les mani a tornar a fer però que abans que-s meten en la obra les mani a mostrar als qui fan fer la obra y aquels la puxen mostrar aquels qui entenen e si no són los que deven star les mani a tornar a fer a cost e messió dels maestres argenteres.

Ítem més que en los entorns age tabernaqueles segons la mostra e imatges o serafins a gisa dels qui fan fer e asò sie tot daurat be segons veurà lo mestre que-s pertany en l'obra d'or fi de flori de Florença.

Ítem més que als mestres sien prestats abans de totes quoses lo terç dels dinés que pugava la dita obra, e que lo mestres sien tenguts de dar fermanses bones e bastants a coneguda dels qui fan fer la dita obra.

Ítem nos daran los mestres per fermanses en Bernat Piyol, ciutadà, en Miquel Merser, argenter, e en taya (sic) e les mullés dels dits maestres, e més si més ne volen per tot lo preu hach penes si acusades los seran.

Ítem més per a daurar la dita obra no-s agen a dar l'altra tersa dels dinés pertayents a la dita obra com la dita obra sia acabada per daurar.

Ítem aquabada la obra l'altra paga e darrerria aquabada tota la obra sien donats sens debat tot lo que-s puen.

Ítem que les taules de fusta siam tenguts de pagar nosaltres en però nosaltres les farem fer a nostra e vostra gisa vosaltres pagant lo mestre fuster e ses mans.

Ítem que lo dit preu és quovengut entre nosaltres a raó de nou liures lo march de l'argent obrat e daurat axí quom se pertany e marchada cascuna peça.

Ítem que lo dits mestres demanen temps per fer la dita obra quovinentment per só que la obra sie ben aquabada e si els donat tro a sent Johan de juny primer vinent.

Ítem que en la dita obra del test no si puxe metre de XII marchs d'argent avant e si u fan que·ls maestres loy aien mes ço que·y metran de més sie per amor de Déu a lur càrrec.

E si no l'acaben dins lo temps que serà emprés, hi aja pena de C florins e que·ls ne sie tolt del preu l lliura de diners per march e que encara són en acabar la dita obra segons dessus és contengut.

Die martis hora vesperorum III^a mensis februarii anno a nativitate domini M CCCC XX septimo fuerunt firmata predicta capitula prout superius continetur presens Guillermum Guardia et Jacobum Salomonis presbiteros tanquam marmessores venerabili Petri Cellers, quondam presbiteri dertusensis, ex una parte coram per reverendum Bartholomeum Blanch et Nicholaum Blanch, argenterios dertusensis ex parte altera, promitentes predicta atenderé Vero obligatos etc. Dertusensis. Et dederunt in fideiussores superius nominatos etc.

3

1434. Desembre 30. Tortosa.

Contracte per fer uns bordons entre el capítol de la seu de Tortosa i els mestres Bartomeu i Nicolau Blanch, argenters de la ciutat de Tortosa.

Arxiu Capitular de Tortosa. Nota solta en Protocol de Pere Camps 1428-1436.

En nom de nostre Senyor Jhesu xrist e de la Verge madona Santa Maria dimecres XXX de dembre any M CCCC trenta quatre. Capítols fets entre lo honorable micer Pere de Garret, en Guillem Alquanyç, com a procuradors de la sots tresoreria de la seu de Tortosa ab en Berthomeu Blanch e en Nicholau Blanch, argenters de la dita ciutat, sobre un parell de bordons que los damunt dits an a fer a la dita seu, los quals an a fer de pes de X marchs poch més o menys en la manera que·s seguex.

Primerament los dits bordons an a ser segons la mostra que los damunt dits an donada an aver les espigues totes daurades finament e les astes una cara part altra picades ab fulles daurades.

Ítem que nosaltres li avem de pesar lo march bell e obrat a cent reals moneda valenciana e ells an a pesar lo nostre argent a cent sous lo march moneda valenciana.

Ítem més se obligam los damunt dits en Berthomeu Blanch e en Nicholau de donar bons e obrats los dits bordons a cinquagesima primer vinent, sots pena de CC florins la primera part a l'oficial que farà la execució e les dues parts a santa maria e ultra axò ajen a tornar lo argent ho demés que rebut auràn.